

AVERSSS UN REVERSSS

LATVIJAS BANKAS BIĻETENS • 2006. GADS NR. 1

ŠAJĀ NUMURĀ

IZŠĶIROŠS LAIKS CENU KĀPUMA BREMZĒŠANAI

INTERVIJA
ar ILMĀRU RIMŠĒVIČU

LATVIJAS DARBA TIRGUS IR ELASTĪGS ANNA ZASOVA un ALEKSEJS MEĻIHOVS

Latvijas tautsaimniecībai jāspēj efektīvi pielāgoties mainīgajiem ārējiem ekonomiskiem apstākļiem. Vienīgais mehānisms, kas ļauj izvairīties no asimetrisko šoku negatīvās ietekmes, ir elastīgs darba tirgus.

STRAUJO LATVIJAS IZAUGSMI NODROŠINA PAKALPOJUMI DAINA PELĒCE

Kopš 1996. gada tautsaimniecības struktūra ir mainījusies. Lielākās nozares aug uz produktivitātes rēķina. Lai Latvijā IKP uz vienu iedzīvotāju sasniegtu vidējo ES valstu līmeni, jāinvestē izglītībā, pētniecībā un attīstībā.

STRĀDĀJOŠIE ĀRZEMĒS – ZAUDĒJUMS VAI IEGUVUMS? INTERVIJA

ULDIS RUTKASTE: ja ekonomiskā migrācija turpināsies, it īpaši, aizbraucot gadus jaunākiem cilvēkiem, tas var radīt jūtami negatīvas sekas uz Latvijas tautsaimniecību, tai skaitā – palielināt demogrāfisko slodzi un negatīvi ietekmēt pensiju sistēmu.

ĪSZINĀS

- Vairākas Latvijas institūcijas, neatkarīgi viena no otras, sākušas pētīt migrācijas iemeslus.
- Ap 30% no ikmēneša ienākumiem un vairāk Latvijas iedzīvotāji maksā par kredītu dzēšanu.
- Divdesmit latu banknote ir populārākā apgrozībā.

LATVIJAS BANKAS PADOMĒ

IZŠĶIROŠS LAIKS CENU KĀPUMA BREMZĒŠANAI

Patērīna cenu kāpums Latvijā jau otro gadu pēc kārtas ir pārāk augsts no ilgtspējīgas attīstības viedokļa un nav skaidrojams ar strauju ekonomikas attīstības tempu vien.

Tā intervijā uzsver Latvijas Bankas prezidents ILMĀRS RIMŠĒVIČS.

IZŠKIROŠS LAIKS CENU KĀPUMA BREMZĒŠANAI

– Kāpēc Latvijas Banka pašreizējo inflāciju uzskata par pārāk augstu?

– Iemesls ir vienkāršs – augsta inflācija (šobrīd gada vidējais rādītājs 7% līmenī) apdraud tautsaimniecības sabalansētu augsmi, kā arī jūtami skar iedzīvotājus ar zemiem ienākumiem un nostiprina pašatražojošas inflācijas gaidas. Patēriņa cenu kāpums Latvijā jau otro gadu pēc kārtas ir pārāk augsts no ilgtspējīgas attīstības viedokļa un nav skaidrojams ar strauju ekonomikas attīstības tempu vien (tautsaimniecības ikgadējais pieaugums pērn pārsniedzis 10%). Augstu inflāciju nevar atstāt nebremzētu, attaisnojot ar Eiropas Savienības (ES) labklājības līmeņa iedzišanos nepieciešamību. Tā padara Latvijas ražojumu kāpjošās cenas mazāk konkurētspējīgas eksporta tirgos fiksēta valūtas kursa apstākļos, kā arī apgrūtina ilgtermiņa investīciju un citu lēmumu pieņemšanu, bremzējot uzņēmumu attīstību.

– Pirms runāt par iespējamām "zālēm", kas ir galvenie cenu kāpuma iemesli?

– Inflācijas kāpumu Latvijā daļēji nosaka piedāvājuma puses faktori – augošās energoresursu cenas, cenu līmeņu izlīdzināšanās ES ietvaros, ko Latvijas rīcība nevar ietekmēt. Vienlaikus arvien nozīmīgāks kļūst pieprasījuma spiediens, kas, apsteidzot piedāvājumu, ļauj kopējam cenu kāpumam uzturēt tempu.

Naudas daudzumu, kas nodrošina noturīgi augstu pieprasījumu Latvijas tirgū, veido dažādi avoti – komercbanku kredīti, ES fondi, ārvalstu un vietējās investīcijas, tagad arī uz ārzemēm strādāt aizbraukušo naudas sūtījumi. Ko Latvija var darīt, lai šobrīd darītu mērenāku pieprasījuma ietekmi uz cenām un ļautu ekonomikai vienmērīgi augt arī turpmākos 5–10–15 gadus, tādējādi tuvinoties ES labklājības līmenim? Latvijas rīcībā ir iespēja likt lietā sabalansēta vai pārpalikuma budžeta politiku un palēnināt kreditēšanas pieauguma tempus, kā arī jāizmanto iespēja veicināt lielāku konkurenci visos tautsaimniecības sektoros. Tas varētu palīdzēt nodrošināt tautsaimniecības piedāvājuma puses pieaugumu un tādējādi stiprināt ilgtermiņa stabilitāti.

– Jāsecina, ka nebremzēts cenu kāpums varētu kļūt par šķērslī kopējā labklājības līmeņa pieaugumam Latvijā?

– Latvijas ekonomikai arī turpmākos gadus būtu jāaug ātrā tempā, taču šobrīd ekonomikas attīstībā iezīmējušās pazīmes, kas liecina – ekonomika darbojas, izmantojot gandrīz visas pieejamās jaudas, citiem vārdiem – pārkarst. Šī ziņā 2006. gads lielā mērā uzskatāms par izšķirošu attīstības posmu inflācijas gaidu nobremzēšanā. Pretējā gadījumā iedzīvotāju gaidas par preču un pakalpojumu cenu tālāku augstu kāpumu draud iekļauties cenu veidošanās mehānis-

mā, Latvijas tautsaimniecību novedot grūti apturamā algu–cenu/cenu–algu pieauguma spirālē. Tajā inflācijas līmenis ilgstoši saglabājas augstā līmenī, un sabiedrībā dziļi iesakņojas augstas inflācijas gaidas, kas neļauj būtiski pazemināties inflācijas līmenim. Gan ekonomikas teorija, gan pieredze liecina – valstis ar ilgstoši augstu inflāciju ekonomikas izaugsmes tempi ilgtermiņā ir zemāki.

Latvijas gadījumā šāda situācija nevar ilgstoši pastāvēt, jo Latvijas, mazas atvērtas valsts, tautsaimniecības attīstība ir cieši saistīta ar eksporta attīstību un tādā – ar eksportētāju konkurētspēju. Augsta inflācija, fiksēta valūtas kursa apstākļos, būtiski mazina Latvijas preču un pakalpojumu konkurētspēju ārējos tirgos. Tāpēc, ja inflācija netiks laikus samazināta, Latvija var piedzīvot tautsaimniecības pieauguma tempu kritumu, bet labklājības pieaugumu var nodrošināt tikai ilgstoši stabila un veiksmīga ekonomikas attīstība.

– Vai centrālās bankas rīcībā esošie instrumenti ir pietiekami, lai dotu jūtami pozitīvu efektu cenu kāpuma bremsēšanā?

– Latvijas Bankas monetārās politikas lēmumi, īpaši beidzamo 2–3 gadu garumā, bijuši vērsti uz to, lai regulētu iekšzemes pieprasījumu un tā veicinātu sabalansētu tautsaimniecības ilgtermiņa attīstību. No 2004. gada līdz 2006. gada sākumam trīs reizes veikta banku obligāto rezervju normas paaugstināšana, un vēl pirms lata piesaistes maiņas – celta refinansēšanas procentu likme. Taču jāapzinās – kopš 2005. gada lats ir piesaistīts eiro un Latvija ir iestājusies Valūtas kursa mehānismā II, kas veikts saskaņā ar valdības izvirzīto mērķi 2008. gadā ieviest eiro. Šie nosacījumi nozīmē, ka Latvijas Bankai procentu likmju instrumentu efektivitāte inflācijas ierobežošanai ir zudusi. Galvenais darbarīks, kas atlicis centrālās bankas rīcībā, ir banku obligāto rezervju noteikšana. Tas ļauj regulēt līdzekļu daudzumu, kas bankām ir brīvi pieejams saimniekošanai, tai skaitā kreditēšanai, liekot tām glabāt noteiktu procentu no uzņēmumu un privātpersonu noguldījumiem bankās un banku emitētājiem vērtspapīriem centrālajā bankā. Šo iespēju, kā jau teicu, esam aktīvi likuši lietā, taču tā iedarbība var izrādīties nepietiekama un cenu kāpuma remdēšanā jāiesaistās arī citām valsts institūcijām. Tikai kopīgiem spēkiem, veicot plašu pasākumu kompleksu, būtu atrisināma augstas inflācijas problēma Latvijā.

Jautājumus uzdeva Mārtiņš Grāvītis

LATVIJAS DARBA TIRGUS IR ELASTĪGS

ANNA ZASOVA

Monetārās politikas
pārvaldes ekonomiste

**ALEKSEJS
MEĻIHOVS**

Monetārās politikas
pārvaldes ekonometrists

Pievienošanās Eiropas Savienībai un plānotā dalība Ekonomikas un monetārajā savienībā nozīmē, ka Latvijas tautsaimniecībai jāspēj efektīvi pielāgoties mainīgajiem ārējiem ekonomiskiem apstākļiem un arī aktualizē nepieciešamību analizēt mehānismus, kuri spēj to nodrošināt.

Vienīgais mehānisms, kā pārvarēt šokus

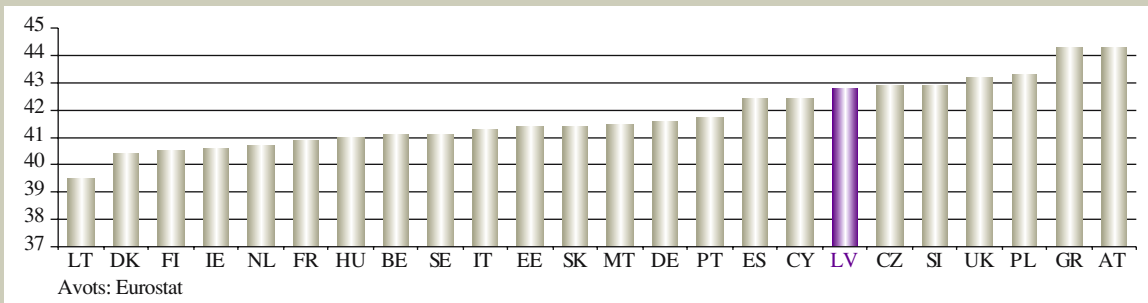
Analizējot Ekonomikas un monetāro savienību (EMS) – ekonomisti parasti pamatojas uz optimālās valūtas telpas (OVT) teoriju, kurā galvenā ideja – vienotās valūtas telpa ir optimāla, ja darbojas mehānismi, kas nodrošina tautsaimniecības pielāgošanos asimetriskajam šokam, t.i., šokam, kas dažādi ietekmē atsevišķas valstis vai reģionus. Ja šie mehānismi nedarbojas, ir apgrūtināta iedarbīgas monetārās un ekonomiskās politikas īstenošana, jo pasākumi, kas ir nepieciešami ekonomikas stabilizācijai vienotas valūtas telpā kopumā vai atsevišķās valstīs, var būt nepiemēroti pārējām dalībvalstīm.

Viens no mehānismiem, kas nodrošina pielāgošanos asimetriskajam šokam, ir valūtas maiņas kurss, taču šis mehānisms dalībvalstij nav pieejams jau pēc **vienotās valūtas telpas definīcijas**. Tāpēc jābūt citiem mehānismiem, kas to varētu aizstāt. OVT teorija apraksta arī alternatīvus mehānismus: darba tirgus elastība, kapitāla mobilitāte, tautsaimniecības atvērības un ražošanas diversifikācijas pakāpe.

Kapitāla mobilitātes mehānisms nav efektīvs šoku pārvarēšanai īstermiņā, jo tā pārvietošana prasa laiku. Tautsaimniecības atvērības pakāpe un ražošanas diversifikācijas pakāpe arī nevar būt kritērijs dalībai EMS, jo savienība jau ir izveidota un funkcionē, un jaunās dalībvalstis ir apņēmušās ar laiku nacionālo valūtu aizstāt ar eiro. Tādējādi vienīgais mehānisms, kas ļauj izvairīties no asimetrisko šoku negatīvās ietekmes, ir elastīgs darba tirgus.

Institucionālā vide un darba tirgus elastība

Nozīmīgs faktors, kas var ietekmēt darba tirgus elastību, ir institucionālā vide. Institucionālie nosacījumi raksturo šī tirgus elastību, darbošanās efektivitāti un ilgtermiņa līdzsvaru, kā arī spēj veicināt pielāgošanos asimetriskajiem šokiem īstermiņā. Galvenie institucionālās vides aspekti, kas var ietekmēt šī tirgus elastību, ir nodokļu slogs, darba laiks, arodbiedrības, aktīvā un pasīvā nodarbinātības politika un minimālā mēneša darba alga. **Nodokļu slogs** darba tirgus kontekstā ir iedzīvotāju ienākuma nodoklis un sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, ar ko tiek aplikti nodarbinātā ienākumi. Nodokļu ietekmē ražošanas izmaksas, un, tādējādi augsts nodokļu slogs var samazināt darba devēja vēlmi pieņemt jaunus darbiniekus. Lai varētu salīdzināt nodokļu slogu starp ES dalībvalstīm, tiek izmantota netiešā nodarbināto

nodokļu likme. Tā ir visu nodokļu maksājumu summa, ar ko tiek aplūkots nodarbinātā ienākums, attiecībā pret kopējo atlīdzību, ko saņem darba ņēmējs. Latvijā šis rādītājs ir līdzīgs ES valstu vidējam līmenim (attiecīgi 36.4 % un 35.9%). Tas nozīmē, ka Latvijā nodarbināto nodokļu sloga ietekme uz darba tirgus elastību ir līdzīga pārējām ES dalībvalstīm.

Darba laiks Latvijā *de iure* nav elastīgs atšķirībā no lielākās daļas ES dalībvalstu. Darba likumā ir noteikts maksimālais normālais dienas un nedēļas darba laiks – attiecīgi 8 un 40 stundas. Tomēr *de facto* darba laiks Latvijā ir elastīgs, jo darbinieki strādā ilgāk, nekā noteikts likumā – strādājošo faktiski nostrādātais darba laiks nedēļā Latvijā ir viens no garākajiem ES valstīs (sk. 1. att.).

Arodbiedrību ietekme (izpaužas galvenokārt algu noteikšanas procesā) ir viens no nozīmīgākajiem faktoriem, kas var mazināt darba tirgus elastību. Latvijā arodbiedrības var samērā maz ietekmēt algas, jo arodbiedrību biedru īpatsvars ir neliels, un arī nodarbināto īpatsvars, kuru algu apmēru arodbiedrības ietekmē caur darba koplīgumiem, ir viens no mazākajiem (sk. 1. tab.). Latvijā arodbiedrības algas ietekmē pamatā tikai uzņēmumu līmenī. Piemēram, Slovēnijā, Beļģijā un Somijā arodbiedrības algu veidošanās procesu ietekmē galvenokārt starpnozaru vai nozaru līmenī, tādējādi tās lielākā mērā var ierobežot šo valstu darba tirgus elastību.

Aktīvās un pasīvās nodarbinātības politikas galvenie mērķi ir veicināt iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti un palielināt darba meklēšanas procesa efektivitāti, kā arī mazināt nodarbinātā statusa zaudējuma negatīvās sekas. Salīdzinājumā ar citām ES valstīm Latvijā valsts aktīvās nodarbinātības politikas izdevumu attiecība pret IKP ir zema. Finansējums straujāk palielinājās līdz ar Latvijas pievienošanos ES, kas deva pieeju tās struktūrfondiem. Bezdarbnieka pabalsts, kas ir galvenais valsts pasīvās nodarbinātības politikas instruments, Latvijā neierobežo darba tirgus elastību. Tā apmērs attiecībā pret darba samaksu ir mērens salīdzinājumā ar citām Eiropas valstīm. Galvenais faktors, kas var mazināt Latvijas darba tirgus elastību nākotnē, ir plāns līdz 2010. gadam **paaugstināt minimālo mēneša darba algu** līdz 50% no vidējās algas tautsaimniecībā. Lai gan minimālā alga Latvijā ir visze-

mākā ES valstīs (sk. 2. att.), nodarbināto īpatsvars, kuri to saņem, ir samērā liels. Tas liecina par Latvijas darba tirgus relatīvi augsto jutību pret minimālās algas paaugstināšanu. Turklāt nozīmīgai daļai nodarbināto mēneša ienākumu apjoms ir tuvs minimālajai algai. Tādējādi tās paaugstināšana var ierobežot darba tirgus elastību salīdzinājumā ar ES valstīm, kurās minimālā alga tiek reglamentēta¹. Vienīgi Īrijā minimālā mēneša darba alga sasniedz 50% no vidējās algas tautsaimniecībā, pārējās valstīs šis rādītājs ir zemāks.

Jāpiezīmē, lai gan atsevišķi institucionālās vides aspekti (lieli bezdarbnieku pabalsti, augsta minimālā alga) uzskatāmi par darba tirgus elastību ierobežojošiem faktoriem, to mērķis ir aizsargāt darba ņēmēju un uzlabot darba vidi. Tie stimulē cilvēkus aktīvāk piedalīties darba tirgū, ļauj iedarbīgāk izmantot darbaspēka potenciālu. Var teikt, institucionālās vides faktoru ietekme uz darba tirgus elastību nav viennozīmīga un tiem ir jābūt līdzsvarā. Salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm Latvijā institucionālā vide neierobežo darba tirgus elastību un nevar būtiski traucēt tautsaimniecības pielāgošanos ekonomiskajiem šokiem.

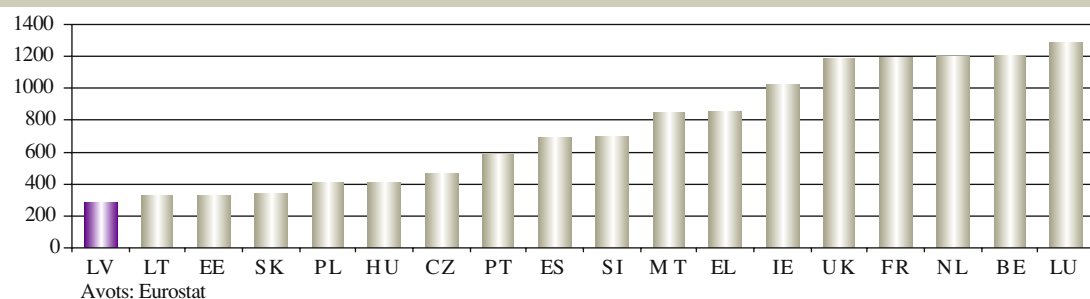
Algu elastība

Algu elastība ir viens no mehānismiem, kas var nodrošināt darba tirgus straujāku pielāgošanos tautsaimniecības pārmaiņām, ietekmējot ražošanas izmaksas un konkurētspēju. Algas ir elastīgas, ja tās atspoguļo darbaspēka pieejamību: gadījumā, ja bezdarba līmenis pārsniedz strukturālo bezdarba līmeni, algas vai to pieaugums pazeminās. Un otrādi – pieaug, ja bezdarba līmenis atrodas zem strukturālā līmeņa. Līdzīgi var izvērtēt algu elastību, ja tās atbilstoši reaģē uz izmaiņām darbaspēka produktivitātē – produktivitātes samazinājumam seko attiecīgs samazinājums algu pieaugumā. Tas palīdz noturēt preču konkurētspēju, kompensējot produktivitātes pieauguma samazināšanos. Izmantojot ekonometriskās metodes, tika pārbaudīts, vai bezdarba līmeņa novirzes no strukturālā līmeņa (NAWRU²) un darbaspēka produktivitāte ir noteicošie faktori nozīmīgam algu pieaugumam. Analīzes rezultāti to apstiprina. Īstermiņā reālās algas galvenokārt ir atkarīgas no bezdarba līmeņa novirzes. Tas nozīmē, ja Latvijas

¹ Sešs ES valstīs (Vācijā, Austrijā, Itālijā, Zviedrijā, Dānijā un Somijā) minimālā alga nav ar likumu noteikta un kolektīvās vienošanās, kas tiek panāktas ar arodbiedrību starpniecību, ir galvenais algu noteikšanas mehānisms. Kiprā minimālā alga netiek noteikta ar likumu, izņemot sešas specifiskas profesijas.

² NAWRU (non-accelerating wage-inflation rate of unemployment) ir bezdarba līmenis, pie kura algu pieauguma temps ir nemainīgs.

ekonomiku skars negatīvs šoks, bezdarba līmeņa pieaugums palēninās reālo algu kāpumu, tādējādi nostiprinot konkurētspēju un atgriežot ekonomiku sākotnējā līdzsvarā. Tas ļauj reālās algas Latvijā uzskatīt par efektīvu šoku absorbēšanas mehānismu.

Algu dinamika atsevišķās tautsaimniecības nozarēs pēc Krievijas finanšu krīzes 1998. gadā un īpaši 1999. gadā uzskatāmi parādīja algu pielāgošanās mehānisma darbību praksē. Reālo algu dinamika kopumā atbilda nozaru ražošanas apjoma dinamikai un bija nevienmīga nozaru dalījumā. Piemēram, 1999. gadā vidējās bruto algas reālais pieaugums tautsaimniecībā bija 3.3%, bet nozarēs, kuru attīstību visvairāk skāra Krievijas krīzes sekas, reālās algas pieaugums bija tuvs nullei vai pat negatīvs.

Pēdējās attīstības tendences liecina, ka pozitīvais ekonomiskais šoks pēc pievienošanās ES paātrināja reālo algu kāpumu. To galvenokārt noteica šādi faktori: pirmkārt, straujāk pieauga darbaspēka produktivitāte un, otrkārt, samazinājās bezdarba līmenis, ko būtiski veicināja efektīvāka aktīvās nodarbinātības politika un Latvijas darbaspēka daļējā migrācija uz citām ES valstīm.

Darbaspēka migrācija ir viena no elastīga darba tirgus pazīmēm. Raugoties EMS mērogā, darbaspēka migrācija ir labvēlīga parādība, jo nodrošina līdzsvaru vienotās valūtas telpas dalībvalstu darba tirgos, – no valstīm, kur ir zemākas algas un augstāks bezdarbs, cilvēki aizbrauc uz valstīm, kur var nopelnīt vairāk un ir plašākas darba iespējas. Savukārt Latvijai darbaspēka aizplūšana ir nevēlama tendence, jo ilgākā laika posmā var novest pie mūsu ekonomikas attīstības potenciāla samazināšanās.

Latvija var veiksmīgi integrēties un attīstīties

Kopumā var secināt, ka Latvijas darba tirgus ir pietiekami elastīgs un ir efektīvs šoku absorbēšanas mehānisms. Tas ļauj prognozēt, ka Latvija var veiksmīgi integrēties un attīstīties EMS sastāvā. Institucionālā vide Latvijā salīdzinājumā ar citām ES valstīm pašreiz neierobežo darba tirgu un dažos aspektos ir pat iedarbīgāka. Analīze liecina par augstu algu elastības pakāpi – kā negatīvā šokā laikā (Krievijas finanšu krīze), tā arī pozitīvā šoka laikā, kuru Latvija pārdzīvo pašlaik.

Papildu informācijai – anna.zasova@bank.lv,
aleksejs.melihovs@bank.lv

Annas Zasovas un Alekseja Meļihova foto

1. tabula

DARBA KOPLĪGUMĀ NOTEIKTO ALGU ĪPATSVARŠ (% no nodarbinātajiem)

Slovēnija (SI)	tuvu 100%
Austrija (AT)	98%-99%
Beļģija (BE) Zviedrija (SE)	> 90%
Francija (FR) Itālija (IT) Somija (FI)	+/- 90%
Nīderlande (NL) Spānija (ES)	+/- 80%
Dānija ¹ (DK)	+/- 77%
Vācija ² (DE)	+/- 70%
Griekija (EL)	60%-70%
Malta ³ (MT)	+/- 50%
Īrija ⁴ (IE)	> 44%
Ungārija (HU) Polija (PL) Slovākija (SK)	+/- 40%
Lielbritānija (UK)	tuvu 40%
Kipra ¹ (CY)	27%
Čehija (CZ)	25%-30%
Igaunija (EE)	20%-30%
Latvija (LV)	10%-20%
Lietuva (LT)	+/- 10%

Avots: European Industrial Observatory On-line

¹ privātais sektors (valsts sektorā īpatsvars ir tuvu 100%),

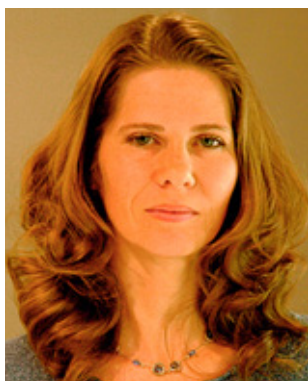
² Rietumvācija (Austrumvācijā īpatsvars ir apmēram 54%),

³ dažādi pētījumi novērtē īpatsvaru starp 40% un 60%,

⁴ nav informācijas par Īrijas īpatsvaru, bet tam ir jābūt virs 44.5% (arodbiedrību biedru īpatsvars), jo de facto strādniekus, kas nav arodbiedrību biedri, arī skar nacionālas vienošanās par darba algas paaugstinājumiem.

STRAUJO LATVIJAS IZAUGSMI NODROŠINA PAKALPOJUMI

DAINA PELĒCE
*Monetārās politikas
pārvaldes
vecākā ekonomiste*

Latvijas ekonomikā pozitīvas pārmaiņas sākās kopš 1996. gada. Tautsaimniecības struktūrā šajos gados ir mainījušies akcenti. Lielākās nozares aug uz produktivitātes rēķina.

No 2000. gada līdz 2004. gadam Latvijas IKP vidējais pieaugums bija 7.7%, bet pērn pirmajos trīs ceturkšņos pat 10.0% – tas ir viens no straujākajiem tempiem Eiropas Savienībā. To noteica gan vairāku nozaru straujā attīstība, gan tas, ka Latvijā vēl nav tik attīstīta ekonomika un piesātinātība ar produktiem un pakalpojumiem, kā vecajās ES dalībvalstīs. Lai varētu salīdzināt dažāda mēroga valstis, parasti IKP pārrēķina uz vienu iedzīvotāju. Pēc ES statistikas biroja EUROSTAT datiem, 2000. gadā Latvijas IKP uz vienu iedzīvotāju bija tikai 29% no ES vidējā rādītāja. Pateicoties ekonomikas straujajai izaugsmei, 2004. gadā IKP uz vienu iedzīvotāju sasniedza 43% no ES vidējā līmeņa, un tomēr tas joprojām ir zemākais rādītājs, salīdzinot ar citām dalībvalstīm. Piemēram, IKP uz vienu iedzīvotāju Polijā bija 47%, Lietuvā – 48%, Igaunijā – 50%, Slovākijā – 52%, Ungārijā – 61%, Čehijā – 72% un Slovēnijā – 78% no ES vidējā līmeņa.

Latvijas tautsaimniecības izaugsmi visvairāk nodrošina straujā pakalpojumu sektora nozaru attīstība – galvenokārt tirdzniecības (nozares īpatsvars IKP struktūrā – 20%), transporta, glabāšanas un sakaru nozares (16% IKP struktūrā) un nekustamo īpašumu operāciju (12.9% IKP struktūrā) pieaugums. Salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, 2005. gada 9 mēnešos šo pakalpojumu nozaru reālais pieaugums bija attiecīgi 17.4%, 16.1% un 6.7%. Straujāk augušas lielās nozares ar lielāko īpatsvaru kopējā pievienotajā vērtībā. No iekšzemes patēriņa atkarīgo tirdzniecības un nekustamo īpašumu nozaru attīstībai nav nepieciešami lieli kapitālieguldījumi. Turklāt, ieguldot investīcijas, ir iespējams paaugstināt transporta, sakaru un glabāšanas, kā arī tirdzniecības (īpaši vairumtirdzniecības) nozaru pievienoto vērtību nākotnē.

Preču sektorā visstraujāk aug būvniecība, ieguves rūpniecība un apstrādes rūpniecība. Būvniecības attīstība bijusi īpaši strauja – no 2000. līdz 2004. gadam – vidēji par 10.6% gadā, 2005. gada 9 mēnešos – par 15.9%. Turklāt pieauguma temps bijis straujāks nekā IKP pieauguma temps. Nozares pievienotās vērtības īpatsvars IKP struktūrā nav liels (~ 6%).

Ļoti strauji turpināja attīstīties arī ieguves rūpniecība, tās pievienotās vērtības īpatsvars gan ir ļoti zems (~ 0.3%). Apstrādes rūpniecība (viena no lielākajām tautsaimniecībā, īpatsvars – apmēram 13%) būtiski ietekmē Latvijas tautsaimniecības izaugsmi. Nozare no 2000. līdz 2004. gadam ik gadu pieauga vidēji par 8.3%, bet 2005. gada 9 mēnešos – par 5.5%.

Pārejot uz tirgus ekonomiku, rūpniecībā dominēja nozares ar nelielu pievienoto vērtību (pārtikas rūpniecība, zemas apstrādes līmeņa kokapstrāde). Līdz ar tautsaimniecības attīstību un būtiskiem finanšu ieguldījumiem vairākās

nozārēs ievērojami palielinājusies augstākas pievienotās vērtības produkcijas ražošana. Kā piemēru var minēt otru lielāko apstrādes rūpniecības nozari – kokapstrādi, kuras pievienotā vērtība ir būtiski pieaugusi, investējot jaunās tehnoloģijās. Tās ļāva pilnīgāk apstrādāt koksni un eksportēt ne tikai izejvielas, bet jau gatavu produkciju. Arī metālapstrādes un mašīnbūves nozaru attīstībā vērojama stabilitāte, kas ir pamats turpmākai izaugsmei. Lai gan šajās nozarēs lielākā daļa (~ 75%) produkcijas tiek saražotas eksportam, palielinās arī vietējā tirgus nozīme, jo, attīstoties būvniecībai, pieaug pieprasījums pēc gatavo metālu izstrādājumiem. Metālapstrāde un mašīnbūve ir kapitālietilpīgas nozares, kurās investīcijas tiek atpelnītas ilgākā laika posmā. Būtiski aug mašīnbūves, elektronikas un elektrotehnikas nozaru ražošanas un eksporta apjomi, apgūstot augstas tehnoloģijas produktus un jaunākās tehnoloģijas.

Nodarbinātība un produktivitāte

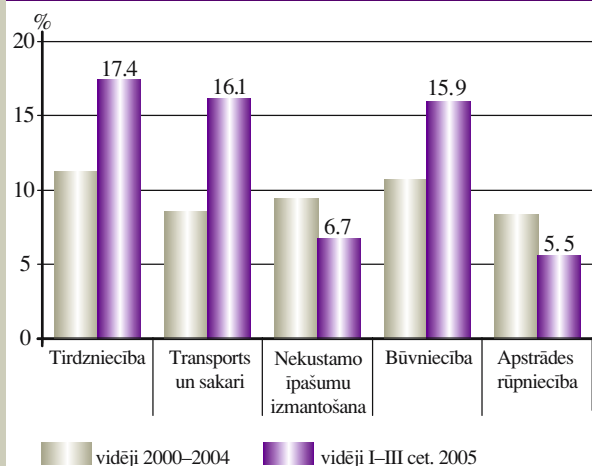
Pēdējo gadu IKP kopējā izaugsme Latvijā panākta, pateicoties galvenokārt produktivitātes, nevis nodarbināto skaita pieaugumam. No 2000. līdz 2004. gadam produktivitāte palielinājās par 6.4%, bet nodarbināto skaits par 1.1%. Kopējais tautsaimniecībā nodarbināto skaits kopš 2001. gada pieaug, tomēr pieauguma tempi pēdējos gados palēninās, turpretī produktivitātes pieauguma tempi kopš 2003. gada kļūst straujāki. Jāatzīmē, ka Latvijā pēdējos gados arvien samazinās darba meklētāju īpatsvars, ko ietekmē ne tikai atsevišķu nozaru straujā attīstība (tiek veidotas jaunas darba vietas) un nodarbinātības pieaugums, bet arī darbaspēka aizplūšana.

Pakalpojumu sektors

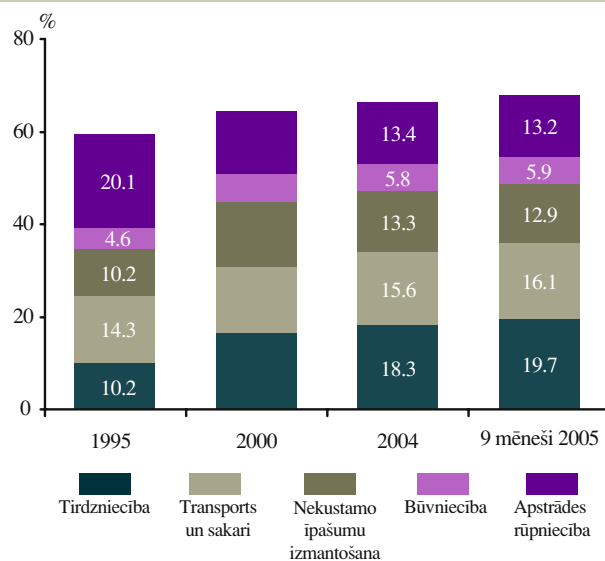
Pakalpojumu sektorā nodarbināto skaita pieaugums no 2000. līdz 2004. gadam vidēji bija 1.5% gadā, bet 2005. gada 9 mēnešos – pieauga par 4.8%. Šo straujo kāpumu 2005. gadā galvenokārt noteica būtisks strādājošo skaita pieaugums nekustamo īpašumu tirgū. Šī tirgus attīstība un dzīvojamo māju celtniecība veicinājusi mākeru un nekustamo īpašumu vērtētāju skaita palielināšanos. Pagājušā gada 9 mēnešos būtiski samazinājās nekustamā īpašuma operāciju izmantošanas produktivitāte.

Tirdzniecības, kā arī transporta, glabāšanas un sakaru nozares izaugsme ir balstīta uz produktivitātes kāpumu nevis darbaspēka piesaistīšanu. Divas trešdaļas no transporta, glabāšanas un sakaru nozares izaugsmes nosaka iekšējais pieprasījums (sakari, noliktavas, autostāvvietu pakalpojumi, tūrisma attīstība u.c.), vienu trešdaļu ārējais pieprasījums (tranzīts). Tās ir lielākās nozares pēc radītās pievienotās vērtības un nodarbinātības ziņā atpaliek vienīgi no apstrādes rūpniecības. No 2000. līdz 2004. gadam

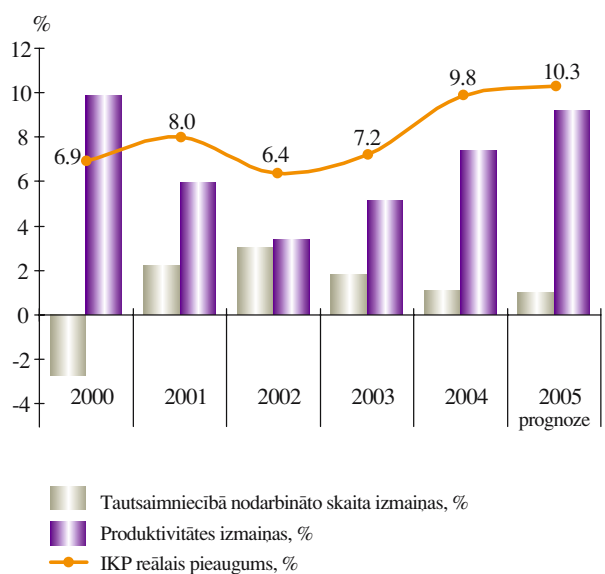
STRAUJĀK AUGOŠO TAUSAIMNIECĪBAS NOZARU REĀLAIS PIEAUGUMS (%)

STRAUJĀK AUGOŠO NOZARU PIEVIENOTO VĒRTĪBU ĪPATSVARŠ (% no kopējās pievienotās vērtības)

NODARBINĀTĪBAS UN PRODUKTIVITĀTES IZMAIŅAS TAUSAIMNIECĪBĀ (%)

20 latu banknote

ir populārākā naudas zīme apgrozībā – 2006. gada 1. janvārī to apjoms bija Ls 344 miljoni no apgrozībā esošajiem Ls 877 miljoniem skaidrā naudā. Turklāt 2005. gadā šo banknošu skaits apgrozībā audzis gandrīz par 40%.

Varam būt droši, ka viens no iemesliem ir pēdējo astoņu gadu laikā straujākais skaidrās naudas apjoma pieaugums, kas pērn sasniedza 21%. Tajā pašā laikā noguldījumu kāpums bijis vēl straujāks – par 43.9%. Skaidrās naudas un noguldījumu kāpums lielā mērā atspoguļo ļoti straujo kreditēšanas pieaugumu, kas 2005. gadā pārsniedza 60%. Pieprasījumu pēc skaidrās naudas palielinājis arī samērā augstais inflācijas līmenis, kā arī pakalpojumu sfēras nozaru, īpaši tirdzniecības, dominance iekšzemes kopprodukta pieaugumā.

Ap 30%

no ikmēneša ienākumiem un vairāk jau tagad Latvijas iedzīvotājiem ir jāreķinās, lai samaksātu kredītu dzēšanai paredzētās summas. Taču, ņemot vērā to, ka hipotekāro kredītu atmaksas termiņš bieži ir desmit un pat divdesmit gadi, pastāv diezgan liela varbūtība, ka procentu likmes šajos gados var visai būtiski pieaugt gan Eiropā, gan Latvijā, un tad būtiski pieaugs arī maksājums bankai – pat par 50–70%. Nav garantiju, ka tikpat straujos tempos spētu pieaugt arī vidējais ienākumu līmenis valstī. Tāpēc nākotnē daļai iedzīvotāju par nekustamo īpašumu var nākties maksāt arvien lielāku daļu no saviem ienākumiem.

Strauji pieaug hipotekārā kreditēšanas un ar to saistīts nekustamo īpašumu cenu kāpums. Vai iespējas šādu tempu ilgstoši uzturēt? Dzīvokļa kvadrātmetra cena, salīdzinot ar vidējo mēnešalgu Latvijā, jau ir augstāka nekā vairumā citu Eiropas valstu un atsevišķos gadījumos sāk pārsniegt cenas Eiropā un Amerikā. Šobrīd mājokļu piedāvājums ir visai ierobežots un iespējas to ātri un radikāli palielināt – niecīgas.

Pastāv nopietns risks, ka par Mercedesu cenu pārkam Zaporožecu, par ko ilgu gadus būs jāmaksā procenti. Cerībai, ka ilgstoši saglabāsies līdzšinējie cenu dinamikas tempi, nav stingra ekonomiska pamata.

Turklāt jebkuri iespējamie satricinājumi vai korekcijas nekustamā īpašuma tirgū spēj būtiski ietekmēt kopējo makroekonomisko stabilitāti valstī. Pats fakts, ka nekustamo īpašumu cenas gada laikā var pieaugt par trešdaļu un pat vairāk, kā tas noticis 2005. gadā, ir zīme, ka šī ekonomikas segmenta attīstību nevar vērtēt kā stabili. Tas nozīmē, ka ir iespējamas ievērojamas cenu korekcijas Latvijā.

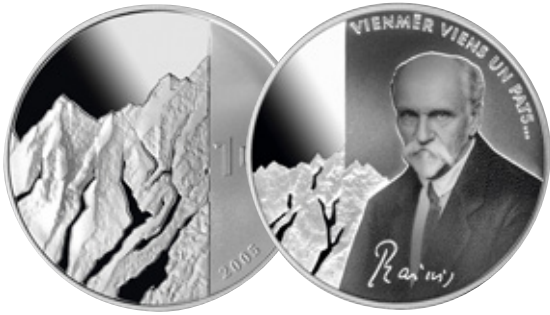
nodarbināto skaits pieauga nedaudz, bet 2005. gada 9 mēnešos samazinājās. Turpretī produktivitāte tirdzniecībā un transporta nozarē visdinamiskāk pieauga no 2000. līdz 2004. gadam (19.1%), un 2005. gada 9 mēnešos – par 16.9%.

Būvniecības izaugsme, kā liecina statistika, pēdējā laikā balstās uz darbaspēka piesaistišanu, bet produktivitāte stagnē vai samazinās. Nodarbinātība būvniecībā no 2000. līdz 2004. gadam vidēji pieauga par 9.3% un kāpums turpinājās arī 2005. gadā. Nozares produktivitātes pieauguma tempu kritumu iespējams skaidrot ar vairākiem iemesliem: nekvalificētu strādnieku iesaistišanu, kvalificēta darbaspēka aizplūšanu un arī "ēnu ekonomikas" samazināšanos. Būvniecībā notiek būtiska darbinieku legalizācija. Šis fakts arī liecina par kritisko situāciju darba tirgū – darbinieku trūkuma dēļ darbaņēmējiem rodas iespēja pieprasīt no darba devējiem sociālas garantijas, tādējādi piespiežot reģistrēt nodarbinātos. Tieši darbaspēka trūkums būvniecības nozari pakļauj pārkaršanas riskam un var kļūt par galveno attīstību ierobežojošo faktoru. Jāņem vērā, ka būvniecības izaugsmei visvairāk nodrošina augošais iekšzemes patēriņš, par ko liecina dzīvojamo ēku, nevis jaunu ražošanas uzņēmumu celtniecība. Diemžēl tas nodrošina tikai īstermiņa attīstību, nevis stabilus izaugsmes tempus ilgākā laika periodā.

Pieaug ražošanas apjomi

Apstrādes rūpniecībā attīstība notikusi, pateicoties stabilam produktivitātes kāpumam, ko veicina iepriekšējos gados nozarē veiktās investīcijas. Arī apstrādes rūpniecības jaudu noslogotība strauji auga no 1999. līdz 2003. gadam, bet lēnāk nākamajos divos gados, stabilizējoties ap 70–75%. Vidējais līmenis ES25 valstīs laika posmā no 2002. līdz 2005. gada 1.ceturksnim bija 81% (Lietuvā 68%, Igaunijā 76%). Apstrādes rūpniecība ir viena no nozīmīgākajām preču sektora nozarēm kā attīstības tempu ziņā, tā īpatsvara dēļ kopējā pievienotajā vērtībā. Tajā nodarbināti visvairāk Latvijas iedzīvotāju – katrs sestais strādā apstrādes rūpniecībā. Pieaugot produktivitātei, nodarbinātība šajā nozarē pēdējā laikā samazinās. No 2000. līdz 2004. gadam – vidēji gadā par 0.6%, bet 2005. gada 9 mēnešos samazinājās par 3.7%. Kā liecina SKDS veiktā aptauja, Latvijas uzņēmēji uzskata, ka galvenie iemesli, kas kavē jaunu un izglītotu speciālistu piesaisti un bremzē apstrādes rūpniecības attīstību, ir profesiju zemais prestižs, stereotipi par rūpniecības nikuļošanu un zemā darba samaksa. Kā piemērs tiek minētas metālapstrādes un mašīnbūves nozares, kur būtiski palielinās ražošanas apjomi, bet daudz lēnāk – nepieciešamais un kvalificētais darbaspēks. Arī Latvijas Statistikas institūta Konjunktūras un patērētāju apsekojumu rezultāti liecina, ka

darbaspēka trūkums strauji kļūst par ierobežojošu faktoru apstrādes rūpniecībā.

Nākotnes perspektīvas

Tuvākajos gados gaidāms mērens nodarbināto skaita pieaugums – ap 1% un mazāk, bet darbaspēka produktivitātes pieauguma tempi palielināsies.

Pieaugot iedzīvotāju ienākumiem un kredītu izplatībai, tirdzniecība arī turpmāk pieaugs, taču šie tempi būs nedaudz zemāki kā līdz šim. Transporta, glabāšanas un sakaru nozares tālāko izaugsmi nodrošinās iekšējā pieprasījuma noturība, kā arī ES fondu finansēto projektu realizācija. Prognozējams, ka ražošanas modernizācija palielinās apstrādes rūpniecības produktivitāti un konkurētspēju, rūpniecība turpinās dinamiski attīstīties. Augsti būvniecības attīstības tempi gaidāmi arī nākotnē – saistībā ar hipotekārās kredīvēšanas attīstību, nekustamā īpašuma cenu izmaiņām, ekonomiskās aktivitātes un investīciju pieaugumu. Būvniecība un nekustamā īpašuma tirgus ir vienas no jutīgākajām nozarēm gan uz iekšējiem, gan ārējiem šokiem. Tādējādi šo nozaru attīstība palielina risku, kas var apdraudēt tālāku tautsaimniecības ilgtermiņa izaugsmi. Arī nekustamā īpašuma tirgus tālākā attīstība ir atkarīga no hipotekāro kredītu tirgus pieauguma un nekustamo īpašumu cenu kāpuma. Ja būvniecībā un apstrādes rūpniecībā netiks piesaistīti darbinieki, ražošanas uzņēmumi var tikt pārcelti uz citām valstīm (investīciju zaudēšana), kur ir pieejams darbaspēks, vai arī tas tiks ievests.

Attīstību noteiks investīcijas

Lai Latvijā IKP uz vienu iedzīvotāju sasniegtu vidējo Eiropas Savienības valstu līmeni, nepieciešamas valsts un privātā sektora investīcijas izglītībā, pētniecībā un attīstībā. Tas ir viens no galvenajiem faktoriem zinātnes ietilpīgas un līdz ar to arī augstas pievienotās vērtības produkcijas izstrādāšanā un ražošanā. Šobrīd Latvijā investīcijas pētniecībai veido apmēram 0,4% no IKP, kas ir 4,5 reizes mazāk nekā vecajās Eiropas Savienības dalībvalstīs (~1,8%). Lai izstrādātu jaunu vai uzlabotu esošo produktu, ieviestu to tirgū un sagaidītu investīciju atdevi, nepieciešami vairāki gadi, tāpēc Latvijas uzņēmējiem bieži vien šādas ilgtermiņa investīcijas neliekas pievilcīgas. Tas ir viens no faktoriem, kas ietekmē ražošanas struktūru Latvijā un nenodrošina tautsaimniecības izaugsmi ilgtermiņā. Ieguldot līdzekļus rūpniecībā, jāņem vērā, ka ilgtermiņā straujāku attīstību nodrošina augstu tehnoloģiju nozaru attīstība, ne dabas resursu pārstrāde un lēta darbaspēka izmantošana.

Papildu informācijai – daina.pelece@bank.lv
Annas Zasovas foto

Ekonomiskās migrācijas pētījumi

Var teikt, ka 2006. gads Latvijā rit zem ekonomiskās migrācijas zīmes – vairākas valstiskas institūcijas, neatkarīgi viena no otras, sākušas meklēt atbildes uz šiem jautājumiem.

Stratēģijas analīzes komisija: janvārī pētnieku grupa ziņoja par kvalitatīvā pētījuma "Latvija un brīva darbaspēka kustība: Īrijas piemērs" rezultātiem. Viens no svarīgākajiem argumentiem Īrijā strādājošajiem Latvijas iedzīvotājiem bija: darba samaksa nav vienīgais iemesls – svarīga ir dzīves kvalitāte, kas Īrijā ir daudz augstāka nekā Latvijā.

Ārlietu ministrija: janvārī organizētajā konferencē "Vai Latvija iet Īrijas pēdās: darbaspēka migrācija" pētījuma centrs SKDS iepazīstināja ar ministrijas pasūtītās izpētes rezultātiem – par Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret migrāciju, gatavību doties strādāt uz ārvalstīm un uzskatiem par nepieciešamo valdības rīcību saistībā ar darbaspēka migrāciju.

Ekonomikas ministrija: atbilstoši tās pasūtījumam pērn tika izstrādāti darba uzdevumi, un šogad tiks strādāts pie metodoloģijas migrācijas monitoringā sistēmas izveides. 2006. gada pirmajā pusē notiks iedzīvotāju migrācijas izvērtējums, izmantojot socioloģisko aptauju. Tiks noskaidrots darbaspēka migrācijas apjoms, iedzīvotāju plāni, kas šo lēmumu ietekmē, kā arī – robežalgas dažādām profesijām, pie kurām strādājošajiem zūd motivācija aizbraukt.

Labklājības ministrija: Latvijas Universitātes pētnieku grupai pasūtīts pētījums "Darbaspēka ģeogrāfiskā mobilitāte", lai izvērtētu Latvijas darbaspēka iekšējo un ārējo mobilitāti no darba tirgus pieprasījuma un piedāvājuma sabalansēšanas iespēju viedokļa; izstrādāt ieteikumus aktīvo un preventīvo nodarbinātības veicināšanas pasākumu efektivitātes palielināšanai, samazinot nodarbinātības līmeņa reģionālās atšķirības. Projekts tika uzsākts 2005. gada 5. jūlijā, pabeigt paredzēts līdz 2007. gada sākumam. Vasarā gaidāmi šī vērienīgā pētījuma starprezultāti.

STRĀDĀJOŠIE ĀRZEMĒS – ZAUDĒJUMS VAI IEGUVUMS?

INTERVIJA

Aplēses par ārzemēs strādājošo cilvēku skaitu ir pretrunīgas, taču, jo plašāka un uzticamāka būs pieejamo datu bāze, jo precīzāk varēs prognozēt situāciju un modelēt valstiski darāmo, lai samazinātu makroekonomiskos un sociālos riskus Latvijā.

Par līdzšinējo situāciju saruna ar Monetārās politikas pārvaldes galveno ekonomistu **ULDI RUTKASTI**.

Kas pelnīs, ja nebūs, kas strādā?

– Kādus riskus Latvijā rada darbaspēka emigrācija?

– Darbaspēks ir viens no ražošanas faktoriem. Ja Latvijas iedzīvotāji, kuri strādā vai potenciāli var tikt nodarbināti Latvijā, pārceļas uz dzīvi ārvalstīs, tas samazina darbaspēka piedāvājumu iekšzemē. Tādējādi samazinās arī preču un pakalpojumu apjoms, ko varētu saražot, ja šie cilvēki paliktu Latvijā. Samazinās mūsu ekonomiskās attīstības iespējas.

Raugoties plašākā mērogā, migrācijas ietekme var izpausties dažādos aspektos. Strādājošo aizplūšana ierobežo tautsaimniecības piedāvājuma puses attīstību, taču šie cilvēki ārvalstīs strādā, gūst ienākumus un daļu no tiem pārskaita uz Latviju. Šīs naudas ieplūšana savukārt veicina iekšzemes pieprasījuma pieaugumu. Ja iekšzemes pieprasījums pieaug straujāk par iekšzemes piedāvājumu, tas var veicināt kā inflācijas, tā tekošā konta deficīta kāpumu. Turklāt darbinieku emigrācija maina arī situāciju darba tirgū. No vienas puses, samazinās darbaspēka piedāvājums. No otras puses, kamēr emigrējušie cilvēki saglabā saites ar Latviju, viņu naudas pārvedumi var būt pietiekami lieli, lai būtiski ietekmētu iekšzemes ekonomisko aktivitāti, tādējādi veicinot pieprasījumu pēc darbaspēka. Bet darbaspēka iztrūkums rada labvēlīgus nosacījumus, lai algas pieaugtu straujāk nekā produktivitāte. Šo apstākļu ķēdes rezultātā pasliktinās vietējo uzņēmumu konkurētspēja.

Saistībā ar emigrāciju pastāv arī virkne citu, ne mazāk nozīmīgu risku. Emigrējot gados jaunākiem cilvēkiem, var rasties būtisks slogs valsts pensiju sistēmai. Var pastiprināties dažādi sociālie riski, piemēram, nepilnvērtīgas ģimenes – vienam vai abiem vecākiem dodoties strādāt uz ārzemēm, bērni tiek atstāti radu vai paziņu uzraudzībā.

– Bet šie cilvēki taču dodas pelnīt un pārskaita naudu uz Latviju, savām ģimenēm.

– Saskaņā ar dažādām aplēsēm, šobrīd uz ārvalstīm varētu būt emigrējuši no 30 līdz 100 tūkstošiem Latvijas iedzīvotāju, kas ir aptuveni 2–6% no valsts iedzīvotājiem darbaspējas vecumā.

Atsevišķas aplēses liecina, ka liela daļa no aizbraucējiem ārvalstīs ir vienkāršo profesiju pārstāvji, daudzi strādā par minimālo algu, daļa no viņu ienākumiem aiziet ikdienas tērīņiem. Tomēr, neskatoties uz to, ārvalstīs nodarbināto Latvijas rezidentu (Latvijas iedzīvotāju, kas ārvalstīs ir nodarbināti mazāk par gadu) naudas pārvedumi uz Latviju 2005. gada pirmajos deviņos mēnešos

sasniedza 152 miljonus latu, kas ir aptuveni 2.4% no IKP atbilstošajā periodā.

Rēķinot uz vienu nodarbināto, ārzemēs strādājošo naudas pārvedumi vidēji mēneša laikā ir lielāki nekā vidējā neto mēnešalga Latvijā. Varētu šķist, ka no ienākumu viedokļa valsts tikai iegūst. Taču, ja šie cilvēki tiktu nodarbināti Latvijā, viņi nodrošinātu ienākumus darba devējam un nodokļus – valstij. Pieskaitot šos ienākumus vidējai neto darba algai Latvijā, iegūstam līdzvērtīgu lielumu ar ārvalstīs strādājošo ienākumu daļu, kas tiek atskaitīta uz Latviju.

Turklāt, starptautiskā pieredze rāda – laikam ejot, aizbraukušo cilvēku saites ar mājas valsti pakāpeniski zūd, un līdz ar to mazinās pārskaitītā ienākumu daļa. Arī mums ar to ir jārēķinās. Bet ekonomika Latvijā attīstās strauji, aug produktivitāte, aug arī ienākumi. Tādējādi no stratēģiskā viedokļa ir svarīgi, lai šie cilvēki paliktu un strādātu Latvijā. Pretējā gadījumā šī emigrācijas efektu bilance ilgtermiņā veidosies negatīva.

Migrācijas "1. vilnis" vēl nav beidzies

– Cilvēki, kam izdevies iekārtoties darbā, uz ārzemēm aizvelk citus. Intervijās presē lasāms, ka prom doties plāno vēl citi. Tā taču ir mūsu uzņēmīgākā sabiedrības daļa!

– Starptautiskā pieredze liecina, ka migrācija parasti attīstās vilņveidīgi. Rodoties jauniem emigrācijas motīviem, daļa cilvēku dodas uz ārvalstīm, līdz iestājas zināms piesātinājums un minētais process apstājas. Latvijā migrācijas "1. vilnis" diemžēl vēl nav beidzies. Par to liecina, piemēram, fakts, ka arvien vairāk cilvēku apmeklē Eiropas nodarbinātības dienesta tīkla konsultantus. Jāņem vērā, ka šobrīd strādniekiem no jaunajām dalībvalstīm darba tirgus pilnībā atvērts ir tikai Īrijā, Lielbritānijā un Zviedrijā. Par sava tirgus atvēršanu 2005. gada septembrī nobalsoja arī Šveicē. Katras jaunas valsts robežas atvēršana var izraisīt jaunu iedzīvotāju aizplūšanas vilni. Turklāt 2006. gads būs Eiropas darbaspēka mobilitātes gads, un arī Rīgā plānots organizēt darba biržu, kurā piedāvās darbu citās valstīs. Jāņem vērā, ka atbilstoši citu valstu pieredzei atpakaļ uz dzimto valsti atgriežas vien apmēram trešā daļa aizbraukušo.

– Skeptiķi saka, ja valsti par to neparūpēsies, Latvijā drīz paliks vien pensionāri un bērni...

– Socioloģiskās aptaujas rāda, ka cilvēku skaits, kas pieļauj iespēju tuvākā nākotnē strādāt ārvalstīs, tiešām ir visai liels. Saskaņā ar pētījumu centra SKDS 2005.

gada decembrī veikto aptauju, no 139 līdz 207 tūkstošiem Latvijas iedzīvotāju (vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem) uzskata, ka ir ļoti liela varbūtība, ka viņi turpmāko divu gadu laikā varētu doties strādāt uz citu valsti. Protams, nevaram viennozīmīgi apgalvot, ka šie skaitļi realizēsies praksē, jo aptaujas rezultāti raksturo drīzāk sabiedrības viedokli un attieksmi, nevis konkrētus emigrācijas plānus. Tomēr nav noliedzams, ka problēma ir salīdzinoši liela.

– Ar kādiem sociālekonomiskajiem riskiem jārēķinās, ja no valsts aizbrauc šāds iedzīvotāju daudzums?

– Ar mūsu rīcībā esošajiem makroekonomiskās modelēšanas rīkiem esam veikuši aprēķinus, lai noskaidrotu problēmas mērogu. Mēs pieņemām, ka turpmāko 10 gadu laikā pakāpeniski aizbrauks 200 tūkstoši ekonomiski aktīvo iedzīvotāju. Tātad par attiecīgo cilvēku skaitu samazināsies darbaspēka piedāvājums Latvijā. Šādā gadījumā ilgtermiņā ir jārēķinās ar būtisku ražošanas apjoma samazinājumu – aptuveni par 15% salīdzinājumā ar situāciju, ja šie cilvēki paliktu Latvijā. Īsākā laika periodā IKP izaugsme pat nedaudz palielināsies, ko sākotnēji veicinās emigrējušo iedzīvotāju naudas atskaitījumi uz Latviju. Tomēr situācija preču un darba tirgos kļūs saspīngta, kas "sasummēsies" būtiskā cenu kāpumā. Aprēķini rāda, ka inflācija šādā gadījumā vidēji var būt pat par 3 procentu punktiem augstāka nekā tad, ja emigrācija nenotiktu. Rezultātā, pasliktinoties uzņēmumu konkurētspējai, sākotnējais pozitīvais izaugsmes efekts ātri tiks neitralizēts un ieguvumu/zaudējumu bilance kļūs negatīva.

Turklāt saskaņā ar demogrāfiskajām prognozēm jau nākamās desmitgades vidū dabiskās kustības rezultātā Latvijā būtiski samazināsies darbaspējīgo iedzīvotāju skaits. Pēc Eurostat datiem, demogrāfiskais deficīts visvairāk skars Latviju. Ja šeit turpināsies emigrācijas tendences, it īpaši, aizbraucot gados jaunākiem cilvēkiem, tas var radīt jūtami negatīvas sekas uz Latvijas tautsaimniecību, tai skaitā – palielināt demogrāfisko slodzi un negatīvi ietekmēt pensiju sistēmu.

(Nobeigums 12. lpp.)

Latvijas Bankas padomē

(2005. gada decembris – 2006. gada februāris)

● **Latvijas Bankas padome 12. janvārī** nolēma nemainīt refinansēšanas, banku noguldījumu Latvijas Bankā un lombarda kredīta procentu likmes un rezervju normu bankām un ārvalstu banku filiālēm, jo iepriekš veiktais rezervju normas palielinājums stājās spēkā tikai 2005. gada 24. decembrī. Taču, turpinoties līdzšinējām attīstības tendencēm tautsaimniecībā, Latvijas Bankas padome apsvērs iespēju veikt tālākus soļus, lai veicinātu valsts tautsaimniecības sabalansētu un ilgtspējīgu attīstību.

Izvērtējot tautsaimniecības attīstību, Latvijas Bankas padomes galvenie secinājumi: nepieņemami augsto inflācijas līmeni valstī joprojām nosaka gan piedāvājuma, gan pieprasījuma faktori, taču nozīmīgajai pieprasījuma ietekmei uz inflāciju ir tendence pakāpeniski palielināties. Rādītājs, kas labi raksturo augošo pieprasījuma lomu cenu pieaugumā, ir tirdzniecības nozares peļņas apjomu un apgrozījuma rentabilitātes kāpums pēdējo ceturkšņu laikā. Tas nebūtu iespējams, ja iekšzemes pieprasījums valstī nepārsniegtu piedāvājumu un ja iedzīvotāju vidū nenostiprinātos inflācijas gaidas, kas ir tautsaimniecības tālāku stabilu izaugsmi apdraudošs faktors. Straujā kredītēšanas pieauguma tempu un darba algu kāpuma dinamika neļauj prognozēt pieprasījuma efekta mazināšanos arī šogad.

● Pēc Latvijas Bankas prognozēm, pastāvot vairākiem labvēlīgiem nosacījumiem, **gada vidējais inflācijas līmenis 2006. gadā varētu samazināties līdz 5.5%**, proti, ja valsts institūcijas kompleksi īstenos inflācijas mazināšanas pasākumus, Latvijas Bankas piemērotie monetārās politikas soļi būs pietiekami rezultatīvi un naftas cenu kāpums būs mazāks nekā 2005. gadā. Papildu risks šai prognozei ir iespējamais administratīvi regulējamo cenu kāpums, kas pastiprinātu inflācijas gaidas un otrās kārtas efektus, **tuvinot gada vidējo inflāciju 6% līmenim**. Saskaņā ar apstiprināto budžeta likumu šogad valdība plāno strādāt ar makroekonomiskajai situācijai neatbilstoši lielu budžeta deficīta līmeni –1.5% no iekšzemes kopprodukta.

Latvijas Bankas **prognoze iekšzemes kopprodukta pieaugumam 2006. gadā ir 8%**. Joprojām augstu izaugsmi uzturēs darba samaksas pieaugums, kā arī Eiropas Savienības finansējuma piesaiste un ar to saistītais investīciju kāpums.

*Papildu informācija – no preses sekretāra Mārtiņa Grāviša
(Martins.Gravitis@bank.lv).*

(Turpinājums no 11. lpp)

Dzīves kvalitāte un viesstrādnieki – alternatīva vai risinājums?

– Problēmas risinājums meklējams divos virzienos. Viens, nenoliedzami, ir darbinieku dzīves kvalitātes uzlabošana Latvijā, lai mazinātu iedzīvotāju motivāciju meklēt labākus apstākļus, emigrējot uz turīgākām valstīm. Otrs problēmas risinājums varētu būt veicināt lēta darbaspēka imigrāciju no kaimiņvalstīm. Tam ir nepieciešama politiska izšķiršanās, un tas varētu būt īpaši sarežģīti, ņemot vērā sabiedrības negatīvo attieksmi pret viesstrādnieku piesaistīšanu. Saskaņā ar SKDS aptauju, negatīvi vai ļoti negatīvi pret viesstrādnieku piesaistīšanu attiecas 70% respondentu, dominē uzskats, ka viesstrādnieku ienākšana Latvijā drīzāk ir jāierobežo, nevis jāveicina.

Tomēr arī darbojoties tikai pirmajā problēmas risinājuma virzienā, diez vai ir iespējams ātri un efektīvi novērst problēmas cēloņus. Iedzīvotāju dzīves kvalitāti iespējams paaugstināt tikai tik strauji, cik to ļauj ienākumu pieaugums tautsaimniecībā, pretējā gadījumā nenovēršami nonāksim pie tā paša inflācijas pieauguma un uzņēmumu konkurētspējas pasliktinājuma, kas kavē turpmāko ekonomikas attīstību. Visticamāk Latvijas ekonomiskās politikas veidotājiem nāksies rast efektīvu līdzsvaru starp abiem iepriekšminētajiem darbības virzieniem.

Helga Liziņa-Balode

*Papildu informācijai – uldis.rutkaste@bank.lv
Alekseja Meļihova foto*

LATVIJAS BANKA

K. VALDEMĀRA IELĀ 2A • RĪGĀ, LV-1050 • TĀLRUNIS: 702 2300 • FAKSS: 702 2420
E-PASTS: INFO@BANK.LV • [HTTP://WWW.BANK.LV](http://WWW.BANK.LV)

© LATVIJAS BANKA, 2006

Pārpublicējot obligāta avota norāde. Reģistrācijas apliecība Nr. 1947